

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI PEDAGOGIK MAHORATINI OSHIRISH JARAYONIDA REFLEKSIV KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SHARTLARI

Xurramova M.B.

*Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi*

Tayanch so‘zlar: pedagogik mahorat, refleksiya, kasbiy refleksiya, shaxsiy refleksiya, intellektual refleksiya, refleksiv ko‘nikma, pedagogik odob, pedagogik tayyorgarlik.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, рефлексия, профессиональная рефлексия, личностная рефлексия, интеллектуальная рефлексия, рефлексивные умения, педагогический этикет, педагогическая подготовка.

Key words: pedagogical skills, reflection, professional reflection, personal reflection, intellectual reflection, reflexive skills, pedagogical etiquette, pedagogical preparation.

РЕЗЮМЕ:

Ushbu maqolada refleksiya tushunchasi tahlili, bo‘lajak o‘qituvchilarning intellektual refleksiya jarayonida refleksiv qobiliyatdan foydalana olishi, pedagoglarning kasbiy bilimlarni o‘zlashtirish va amaliyotda undan samarali foydalanishi, bo‘lajak o‘qituvchilarga xos pedagogik tayyorgarlikga ega bo‘lish shartlari, mutaxassisning pedagogik odobi, mas‘uliyatli va burchiga ega bo‘lishi, refleksiyani insonning “ijobiy faoliyatlari majmuasi” nuqtai nazaridan o‘rganish, pedagogik mahoratni egallashning shartlari, mazmuni, mohiyati, zaruriyati, bunda doimiy tadqiqotlar o‘tkazish, tajribani o‘rganish, tahlil qilish va xulosalar ishlab chiqish zarurati bo‘yicha keng va chuqur bilimlarni olish va takomillashtirish orqali shakllanish mazmuni ochib beriladi.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье анализируется понятие рефлексии, способность будущих учителей использовать рефлексивные умения в процессе интеллектуальной рефлексии, способность педагогов приобретать профессиональные знания и эффективно использовать их на практике, условия наличия педагогических знаний. специфическая подготовка будущих учителей, педагогическая этика специалиста, ответственность и долг, рефлексия обучения с точки зрения «комплекса положительной деятельности» человека, условия, содержание, сущность, необходимость приобретения педагогического мастерства, проведение непрерывных научных исследований. , опыт обучения, анализ Содержание образования раскрывается путем получения и совершенствования широких и глубоких знаний о необходимости делать и делать выводы.

SUMMARY:

In this article, the analysis of the concept of reflection, the ability of future teachers to use reflexive skills in the process of intellectual reflection, the acquisition of professional knowledge by pedagogues and its effective use in practice, the conditions for acquiring pedagogical training

specific to future teachers, the specialist pedagogic ethics, responsibility and duty, learning reflection from the point of view of the "complex of positive activities" of a person, the conditions, content, essence, necessity of acquiring pedagogical skills, conducting continuous research, learning experience, analysis The content of formation is revealed by obtaining and improving broad and deep knowledge on the need to make and draw conclusions.

Bugungi rivojlangan bir davrda ta'lim-tarbiya jarayoniga katta e'tibor berilmoqda. Zamonaviy ilm-fan, texnika va texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanish davrida ta'lim tizimiga va unda faoliyat olib borayotgan bo'lajak o'qituvchilarga katta e'tibor berilmoqda. Mamlakatimizda bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy qiyofasi, aqliy salohiyati hamda pedagogik tayyorgarligiga nisbatan jiddiy talablar qo'yilmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik tayyorgarligini va faoliyati davomida uning yutuqlari, kamchiliklari va kelajakda o'z oldiga qo'ygan ilmiy tadqiqot yo'nalishlarini tahlil qilishi pedagogik tayyorgarlikni rivojlantirishdan iboratdir. Bugungi bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik tayyorgarligi va uning o'z faoliyatini tahlil qiluvchi soha – refleksiya tushunchasiga e'tibor qaratildi. Uzluksiz ta'lim tizimida kasbiy pedagogik tayyorgarligini tahlil qilish va ularning kelajakdagi tadqiqot ishlariga ham nazariy, ham metodik amaliy yordam berishdan iboratdir [1].

“Bugungi zamonaviy falsafada esa refleksiya nazariy va amaliy jihatdan farqlanadi. Birinchisi, bo'lajak o'qituvchilar tomonidan tushunchalarning rivojlanish jarayonining yagona tushunchalar doirasidagi bir ta'rifdan boshqasiga o'tish imkoniyatini beradigan metod sifatida; ikkinchisi esa individual harakat yoki fikrni tushuncha bilan nisbatlash jarayoni, bunda nisbatlash o'lchovi ustidan nazorat ta'minlanishi kerak”. Hozirgi kunda falsafiy kategoriya sifatida o'rganilayotgan “refleksiya-psixologiya, sotsiologiya, sinergetika, mantiq, andragogika, kibernetika va boshqa ko'plab murakkab fanlarning tadqiqot ob'ekti sifatida tanqid qilinmoqda. Pedagog olim V.A.Slastenin[2] fikricha, refleksiya bo'lajak o'qituvchilarning o'z ongi va faoliyatini belgilash va tahlil qila olishdir. Demak, refleksiv ko'nikma – o'zini o'zi bilishi, o'zini o'zi tushunishi, o'zini o'zi anglashi, o'zini o'zi boshqarishi, o'zini o'zi nazorat qilishi va o'zini o'zi baholashdir”.

G.M.Kadjaspirovaning[3] fikricha, “pedagogik refleksiya insonni o'z o'zini anglashi deb, bunda nafaqat bo'lajak o'qituvchilar o'z xatti-harakatlariga to'g'ri baho berishi balki, bo'lajak o'qituvchilar bilan pedagog muloqot chog'ida o'zaro hamkorlik qiladigan o'quvchilar, ta'lim-tarbiyaga mas'ul shaxslar, ota-onalar uni qanday qabul qilishini rivojlangan insonning o'z xatti-harakatlari va ularning qonunlarini anglashga qaratilgan tushuna olish qobiliyatidir”. Demak, refleksiya bo'lajak o'qituvchilarning o'zini o'zi anglashi, bilishi, xulosa chiqarish zamirida

o‘zining ijobiy va zaif tomonlarni bilib, o‘z o‘zini takomillashtirishga intilishi, buning uchun zarur shart-sharoitlar yaratilishi kerak.

Ushbu maqolada asosiy ko‘zda tutilgan maqsadlardan biri bo‘lajak o‘qituvchilar pedagogik tayyorgarligini rivojlantirishida kasbiy refleksiyaning ahamiyati asosida bugungi bo‘lajak o‘qituvchilarning faoliyatida ta‘lim-tarbiya jarayonidagi faoliyatlarini o‘zlari baholab, kelajak faoliyati haqida tavsiyalar berishdan iboratdir [1].

Bugungi bo‘lajak o‘qituvchilarning intellektual refleksiya jarayonida reflektiv qobiliyat muhim bo‘lib, u pedagogga kasbiy bilimlarni o‘zlashtirish va amaliyotda undan samarali foydalanishda katta yordam beradi.

A.Xoliqovning[4] ta’kidlashicha: “o‘qituvchi pedagogik faoliyatini o‘rganishga bag‘ishlangan ko‘p yillik tajribalar asosida qilingan nazariy xulosalar pedagogik mahoratning rivojlanish jarayonini beshta elementdan iborat tizim asosida o‘rganish imkoniyatini beradi. Bu bo‘lajak o‘qituvchilarning reflektiv ko‘nikmalari rivojlangani sari kechadigan va uning asosida uzluksiz pedagogik kasbiy mahoratini va o‘z o‘zini takomillashtirish imkoniyatini ta‘minlaydigan jarayonlarni chuqurroq tushunishni ta‘minlaydi[4].

Aytish lozimki, bo‘lajak o‘qituvchilarning doimiy pedagogik faoliyati mazmunan reflektiv xususiyatga ega bo‘lib, u barcha reflektiv jarayonlarni qamrab oladi. Qayd etish joizki, hozirgi kungacha reflektiv ko‘nikma tushunchasining mukammal tasnifi mavjud emas. Shu munosabat bilan ta’kidlash joizki, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida refleksiya muhim rol o‘ynaydi.

Zero, reflektiv ko‘nikma jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilar o‘zi tanlagan pedagogik kasbi talab qiladigan darajada o‘z imkoniyatlarini, u haqidagi mavjud tasavvurlarini pedagogik tajribasining muhim jihatlari bilan nisbatlaydi, va ixtiyoriy ravishda shaxsiy pedagogik tayyorgarlik zanjirini hosil qiladi [1].

Bo‘lajak o‘qituvchi reflektiv ko‘nikmalari uning o‘ziga xosligi, uning professional o‘zini takomillashtirish va shaxsiyatning o‘zini o‘zi anglashi, o‘ziga xos analitik pozitsiyani egallash qobiliyatiga ega bo‘lgan, o‘ziga xos va amalga oshiriladigan pedagogik faoliyatini ta‘minlovchi muayyan psixologik mexanizm sifatida qaraladi.

G.P.Shedrovskiyning[5] ishlarida refleksiya bo‘lajak o‘qituvchilar pedagogik faoliyati rivojlanishining asosiy omili va tabiiy mexanizmi sifatida katta ahamiyat berilgan. G.P.Shedrovskiy[5] refleksiyaning insonning “ijobiy faoliyatlari majmuasi” nuqtai nazaridan o‘rganishni taklif qiladi. U qandaydir pedagogik faoliyatni amalga oshirish mumkin bo‘lmasa, bu g‘oya asosida ushbu faoliyat doirasidan tashqariga “reflektiv chiqish” tizimi quriladi, deb hisoblaydi. Bunda bo‘lajak o‘qituvchilar amalga oshirilmagan faoliyatdan, yangi faoliyat

pozitsiyasiga o‘tadi va “fikran ma’nolar qurish” vositalariga ega bo‘ladi, ulardan kelib chiqib, birlamchi faoliyatni tushunadi va tavsiflaydi. Bunda ikkinchi yangi faoliyatda birinchisidan muhim “material” sifatida foydalanadi.

Olimlarning bu kabi xulosalari refleksiv ko‘nikma bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z-o‘zini rivojlantirishda (o‘z ijodiy mehnati natijasidan qoniqmasligi aslo mumkin emasligi bilan belgilanadi) shijoati, kasbiy faoliyatiga oid yangiliklarni muntazam izlanishida, ijodkorligida namoyon bo‘lishi bilan asoslanadi. Demak, refleksiya bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z o‘zini kasbiy takomillashtirishga ham asos bo‘ladi, deb aytish mumkin.

Kasbiy pedagogik tayyorgarligida refleksiv jarayonlarni o‘rganib ta’kidlash mumkinki, refleksiya nafaqat pedagogik tayyorgarligini rejalashtirish bilan bog‘liq hodisa, balki refleksiya mohiyatini kasbiy faoliyatni optimallashtirish maqsadida ham qo‘llanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilar pedagogik tayyorgarligining asosiy xususiyatlaridan biri uning rivojlanishida uzluksizlikning mavjudligidadir. Demak, refleksiv jarayonda bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik tayyorgarligi, kasbiy sifatleri mavjudmi yoki yo‘qmi deb qayd etishi kerak emas, balki ularning rivojlanishi, boyib borishini, kuchayishini rag‘batlantirish inobatga olinishi zarur. Ta’lim jarayoni aynan shunga xizmat qilishi kerak, qachonki bilim, ko‘nikma va malaka ongli ravishda o‘z o‘zini takomillashtirishga ichki undov bilan qabul qilinsagina u ishlaydi. Yuqorida qayd etilgan fikrlardan bugungi kun o‘qituvchisi shaxsiga qo‘yiladigan talablar va ular faoliyatining refleksiya qilishi bugun ziyolilarning vazifasidir.

Biz ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik tayyorgarligini tahlil qilib, kasbiy refleksiyaning ahamiyati o‘rganildi. Refleksiv ko‘nikma nafaqat pedagogik faoliyat, balki bilim, ko‘nikma va malakalarning o‘shishini ta’minlaydi. Hamda ushbu faoliyatni takomillashtirish asosi ham sanaladi. Har qanday bo‘lajak o‘qituvchilar o‘z o‘zini tarbiyalashi va o‘z o‘zini rivojlantirishiga hatto juda kuchli intilishi bo‘lsa ham, o‘zining shaxsiy rivojlanish dasturini maxsus malakasiz belgilay olmaydi. Bu pedagog faoliyatidagi muvaffaqiyatga erishishi bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z ustida ishlashga tayyorgarligi, uning o‘z o‘zini tahlil qila olishi, o‘z o‘zini tashxislash qobiliyatining qanchalik shakllanishi bilan bog‘liq. Har bir bo‘lajak o‘qituvchilarning refleksiv ko‘nikmalari uning o‘z o‘zini takomillashtirishda, shijoatida, muntazam kasbiy faoliyatiga oid yangiliklar ustida izlanishida, ijodkorligida innovatsion faoliyatida namoyon bo‘lishi bilan asoslanadi. Shunday qilib, refleksiya bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z o‘zini kasbiy takomillashtirish uchun asos bo‘ladi. Shu bois uning refleksiv ko‘nikmalari asosida pedagogik tayyorgarligini rivojlantirish muammosi o‘rinli. Refleksiv

ko'nikma bo'lajak o'qituvchilarda nafaqat kasbiy faoliyat balki bilim, ko'nikma va malakalarning o'sishini ham ta'minlaydi. Har qanday pedagog o'zini o'zi rivojlantirishga juda kuchli intilishi bo'lsa ham, pedagogik tayyorgarliksiz unga erisha olmaydi. Oliy ta'lim tizimida refleksiyaning o'rni kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Refleksiya psixologik omil sifatida ichki holatlarning o'zini o'zi boshqarish jarayonlariga va kasbiy faoliyatning mazmunliligiga yordam beradi. Kuzatiladigan barqaror refleksiyaning rivojlanish darajasi va professionallik darajasi o'rtasidagi bog'liqlik. Shubhasiz, "kasbiy kompetensiya kasbiy faoliyatning yetakchi kognitiv komponenti sifatida qaraladi. Ong va fikrlash shaxsning rivojlanishini oldindan belgilab beradi va shu bilan birga kasbiy kompetensiyalarning rivojlanish darajasiga ta'sir qiladi".

Kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallash, shuningdek, amaliy faoliyatning xususiyatlarini tushunish uchun qayta ko'rib chiqish jarayoni, aslida o'quv jarayonining o'zi talab qilinadi. Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, refleksiya o'z ruhiy holatlarini boshqarish jarayonidir. Refleksiya bo'lajak o'qituvchilarga olingan natijalarni shakllantirishga, keyingi rivojlanish maqsadlarini qayta belgilashga, o'z-o'zini takomillashtirish yo'nalishlarini takomillashtirishga yordam beradi.

Pedagogik faoliyat o'z mohiyatiga ko'ra ijodiy xarakterga ega. Bo'lajak o'qituvchilarning profesional odobi bu xususiyatni ham o'z ichiga oladi. Ma'lumki, inson oldida bir muammo turgandagina ijodkorlikka ehtië tug'iladi. O'qituvchilik kasbi ana shunday xususiyatga ega. Chunki o'qituvchilik ishida hamma vaqt ham qo'llash mumkin bo'lgan tayyor qoida, retsept yoki shablonlar yo'q. Bo'lajak o'qituvchilar shaxsni shakllantiradi, kutilmagan vazifalarda mustaqil qarorlar qabul qiladi, pedagogik muammolarni yechadi, o'quv jarayonini mustaqil bajaradi. Pedagogik ijodkorlikning tub mohiyati ishning maqsadi va xarakteri bilan bog'liq.

Tashxisning mohiyati haqida gapirishdan oldin tashxisni umumiy yondoshuv hamda tashxislash amaliy pedagogik faoliyat jarayoni sifatida qaraladi. Tashxis-bu didaktik jarayon bo'lib barcha sharoitlarni oydinlashtirib, uning natijalarini belgilash demakdir. Tashxis didaktik jarayonni samarali boshqarish, mavjud sharoit orqali yuqori natijalarga erishishi mumkin emas. Ta'lim olganlikni tashxislash orqali erishilgan natijalar va ta'lim olganlik ajratib olinadi. Bu esa ta'lim olganlik tashxislash vaqtida belgilangan maqsadni amalga oshirish darajasi sifatida qaraladi. Didaktik tashxislashning maqsadi o'quv jarayonida kechadigan barcha jihatlarni uning mahsuli bilan bog'liq holda o'z vaqtida aniqlash, baholash va tahlil qilishdan iborat bo'ladi.

Ma'lumki, tashxis ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini an'anaviy tekshirishga nisbatan kengroq va chuqurroq ma'no kasb etadi. Ta'limni baholash yoki tekshirish faqat natijalarni qayd etadi, biroq ularning kelib chiqishini izohlamaydi. Tashxis natijalarini ularga yerishish yo'llari va vositalari, usullari bilan aloqadorlikda bahaolaydi, ta'lim mahsulining shakllanish jarayonlari va bosqichlarini aniqlaydi. Tashxislash nazaorat, tekshirish, baholash, statistik ma'lumotlar to'plash, ularni tahlil qilish, dinamika, tendensiyalarni aniqlash, voqealarni aniqlash, voqealarning keyingi rivoji taxminlashni o'z ichiga oladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish, baholash tashxislashning zaruriy tarkibiy qismlari sanaladi. Ular pedagogik texnologiyaning ancha qadimiy usullaridir. Baholashning mazmu munozaralar davom etmoqda. Pedagogik baho nimani qayd etish lozimligini aniqlashga urinmoqdalar. Ular baho nimani ko'rsatishi lozimligi: ta'lim oluvchi o'zlashtirishning qat'iy belgilovchi –sifat ko'rsatkichi bo'lishi kerakmi yoki aksincha bo'lishi kerakmi, yoki bu ta'lim tizimining ustunligi va kamchiliklarining ko'rsatkichi bo'lishi kerakmi degan masalada bahslashib kelmoqda.

Olimlarning ta'kidlashicha, demokratlashgan ta'lim tizimida yuzaki nazorat bo'lmasligi lozim. Didaktik nazorat o'qitishning o'ziga xos metodi sifatida aniq ifodalangan ta'lim beruvchi, rivojlantiruvchi yo'nalganlikga ega bo'lishi, o'z-o'zini nazorat qilish bilan birlashishi, eng avvalo, ta'lim oluvchining o'zi uchun zarur va foydali bo'lishi lozim.

So'nggi yillarda olimlar o'qituvchilarning pedagogik tayyorgarligida fikrlash hamda analitik qobiliyatlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlamoqdalar. Bu qobiliyatlar asosini esa, bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv ko'nikmalari tashkil etadi.

Pedagogik tayyorgarlik manbai - pedagogik tajribadir. Pedagogik tajriba deganda bo'lajak o'qituvchilarning o'z vazifasiga ijodiy, yangicha ndashishi, o'quvchilarning ta'lim-tarbiyasida yangi samarali yo'l va vositalarni qidirib topa bilishi tushuniladi, ijodiy ishlaydigan bo'lajak o'qituvchilar tadqiqotchilik ko'nikma va malakalariga ham ega bo'lishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarga xos pedagogik tayyorgarlikga ega mutaxassis pedagoglik odobiga, mas'uliyatli va burchiga ega bo'lgan, pedagogik jarayonning ehtiyojlarini ob'ektiv ravishda bajarayotgan shaxsdir.

Adabiyotlar:

1. Шеранова М.Б., Шукурова Х.С., Алимкулов С.О. Особенности формирования современного педагога. Молодой ученый. Учредители: ООО "Издательство Молодой ученый". ISSN: 2072-0297eISSN: 2077-8295. №22 (102) Год: 2015. Страницы: 884-887.

2. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. //Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. //Под ред. В.А.Сластенина. 2 ч. –М.: Гуманит. изд. центр. ВЛАДОС, 2003. – 256 с
3. Коджаспирова Г.М. Теория и практика профессионального педагогического самообразования.-М.: МГОПИ, Альфа, 1993.- 120с
4. Xoliqov A. Pedagogik mahorat (darslik). -Т., 2011.
5. Щедровицкий П.Г. Очерки по философии образования. М., 1993. 276 с.
6. M.Xurramova. (2023). Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayonida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirishning mazmuni. "XXI asrda innovatsion texnologiyalar, fan va ta'lim taraqqiyotidagi dolzarb muammolar" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(8), 55–58. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/1744>
7. M., K. . (2023). Theoretical and methodological foundations of the technology of forming reflective skills in future teachers. Journal of science, research and teaching, 2(8), 107–110. Retrieved from <http://jsrt.innovascience.uz/index.php/jsrt/article/view/280>
8. M.Xurramova. (2023). Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayonida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirishning mazmuni. "XXI asrda innovatsion texnologiyalar, fan va ta'lim taraqqiyotidagi dolzarb muammolar" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(8), 55–58. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/1744>